

Traduccions catalanes de literatura neogrega (1881-2003)

Joaquim Gestí Bautista

Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Traducció i d'Interpretació
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Resum

La literatura neogrega a casa nostra és coneguda fonamentalment gràcies a una sèrie de traduccions que per la seva importància i per la dels torsimanyos que les van fer possibles han ocupat un lloc preeminent dins de la història de la traducció catalana. El nombre d'obres traduïdes i la dilatada història en què s'han anat originant conformen un corpus prou important per a la seva divulgació. L'objectiu d'aquest article és presentar cronològicament les traduccions neogregues al català des dels orígens i, al mateix temps, els traductors i les circumstàncies socioculturals que les han fet possibles a partir dels conceptes de *reescriptura* i *manipulació*, nocions clau per a entendre les transformacions que les traduccions poden exercir en la creació del cànon literari d'una llengua estrangera.

Paraules clau: història de la traducció a Catalunya, traducció del grec modern al català, literatura catalana, literatura neogrega, teoria de la traducció.

Abstract

In Catalonia, Modern Greek Literature is basically known thanks to a series of translations which, because of their importance and that of the translators who made them possible, have become preeminent within the general history of translation in the Catalan countries. Just as well, we think that the number of works that have been translated in the long span of time originating them makes up an important corpus, relevant enough for its circulation. Here we present, chronologically, all modern Greek works translated into Catalan, as well as the translators and the sociocultural backgrounds that made them possible. We also analyse this phenomenon from the conceptual framework of *rewriting* and *manipulation*, which is key for understanding the transforming power of translations and how they end up making the literary canon of a particular foreign language.

Key words: history of translation in Catalonia, translation Modern Greek-Catalan, Catalan literature, Modern Greek literature, theory of translation.

Sumari

1. Introducció	3. Conclusions
2. Evolució històrica	Bibliografia

1. Introducció

La literatura neogrega¹ a casa nostra és coneguda fonamentalment gràcies a unes quantes traduccions que per la seva importància i per la dels traductors que les van fer possibles han arribat a ocupar un lloc preeminent dins de la història de la traducció als Països Catalans. Ens referim, evidentment, als poemes de Kavafis, girats per Carles Riba, i a les novel·les de Nikos Kazantzakis, *El Crist de nou crucificat* i *Alexis Zorbàs*, versionades per Joan Sales i Jaume Berenguer Amenós, respectivament. Tanmateix, el nombre d'obres traduïdes i la dilatada història en què s'han anat originant —més de cent anys, des de 1881 fins als nostres dies—, conformen un corpus suficientment important per a ser conegut. L'objectiu d'aquest article és, doncs, presentar cronològicament d'una banda les traduccions neogregues al català des del seus orígens fins avui i, de l'altra, els traductors i les circumstàncies socioculturals que les han fet possibles. A l'hora de fer història de la traducció els conceptes de reescriptura i manipulació són clau per a entendre les transformacions que les traduccions poden exercir en la creació del cànon literari d'una llengua estrangera. Autors com Lefevere, Even-Zohar, Toury o Gallego Roca, es caracteritzen per la filiació semiòtica i la radical orientació cap a la investigació de les normes que regeixen el sistema meta. Tots coincideixen a estudiar el fenomen de la traducció amb l'objectiu de reconstruir les normes i els condicionaments que governen la producció literària i la recepció de les traduccions. Sota aquestes premisses, han introduït el concepte teòric de «manipulació», partint de la base que tota reescriptura literària, des de les antologies i compilacions fins a les traduccions, passant per la historiografia, la crítica o l'edició de textos, implica una manipulació. Els conceptes de reescriptura i manipulació, doncs, estan units a la qüestió de la ideologia i del poder, tant a la literatura com a la societat. Ambdós aspectes conflueixen en la traducció d'obres neogregues al català. No podem estudiar les traduccions de Kavafis de Riba, Ferraté o Solà, amb una clara voluntat d'exercir la influència esmentada sobre el sistema literari, des del mateix punt de vista que versions puntuals d'autors que responen al gust personal del torsimany. Es tracta, per tant, d'estudiar la traducció, com diu Miguel Gallego Roca, «*según un método descriptivo orientado hacia el sistema destino, el único sistema en que las traducciones tienen una función estética*».²

1. Igual com passa amb la literatura catalana —que inclou la producció literària de totes les terres de parla catalana—, la literatura neogrega inclou també la producció literària de l'illa de Xipre. De tota manera, la presència grecoxipriota en català es limita al poeta Mikhalis Pierís, nascut el 1952, sis poemes del qual van ser versionats per Eudald Solà l'any 2000 amb motiu del XVI Festival de Poesia de Barcelona.
2. GALLEGO ROCA, Miguel. *Traducción y Literatura: los estudios literarios ante las obras traducidas*. Madrid: Júcar, 1994, p. 163.

2. Evolució històrica

2.1. Traduccions de 1881 a 1897

De 1881 a 1897 es van traduir al català obres de Dimitrios Vikelas, Aristotelis Valaoritis, Dionisios Solomós i Mariana Kamboroglou. D'aquests, Aristotelis Valaoritis i Mariana Kamboroglou són noms considerats menors dins de la història de la literatura neogrega, mentre que Dimitrios Vikelas és un dels màxims exponents de la prosa romàntica de l'anomenada generació del 80, i Dionisios Solomós, el poeta nacional per excel·lència, pare de les lletres neogregues i símbol de la lluita per la independència contra l'Imperi otomà.

Totes aquestes versions aparegueren a la premsa de l'època i, amb l'excepció del *Lukís Laras* de Vikelas, de manera fragmentària, en forma de poemes solts, en alguns casos només d'uns quants versos, com l'*Himne a la llibertat* de Solomós. Per entendre les causes de l'interès per la literatura d'aquest país a final del XIX s'han de tenir en compte dos aspectes. D'una banda, el context històric de Catalunya i de Grècia als darrers cinquanta anys del segle XIX; de l'altra, la figura de l'historiador i hel·lenista Antoni Rubió i Lluch, veritable introductor de la cultura i de la literatura neogregues a casa nostra.

Antoni Rubió i Lluch, intel·lectual format en la tradició d'estudis clàssics més ortodoxa, s'interessà per la presència catalana a Grècia en l'època medieval i establí els ponts d'unió històrics que li permeteren agermanar els dos països culturalment i identificar-los amb problemes sociopolítics comuns, com ara la independència i la qüestió lingüística. Rubió enaltí i defensà la causa grega contra la situació d'opressió que encara patien terres que maldaven per recuperar les arrels ancestrals, com el cas de Creta, el 1897, com una manera de defensar la causa catalanista de l'època.

En aquest sentit, s'afegí als corrents intel·lectuals europeus favorables a Grècia traduint una obra que cal considerar menor, com és el *Lukís Laras*, però que havia tingut un gran èxit a tot Europa per les referències a l'opressió del poble grec. De fet, totes les obres traduïdes durant aquells anys van servir, indirectament, a aquesta finalitat. Aquestes traduccions tingueren una vida efímera i estigueren lligades a les reivindicacions catalanistes en un moment en què la pèrdua progressiva de les colònies d'ultramar significà un replegament i enduriment de la política espanyola respecte a les nacionalitats històriques de l'Estat.

Ideològicament i intel·lectualment, Rubió es decantà pels escriptors que empraven la *katharevousa*, la llengua esporgada de barbarismes, «inventada» pels intel·lectuals grecs, dominats per un renovat sentiment nacional. Salvant les distàncies i les circumstàncies particulars de cada cultura, la comparació amb la qüestió de la llengua catalana de l'època sembla evident. Rubió s'arreglerà al bàndol dels puristes, tot invocant una solució similar per al cas català, i no tingué en consideració la literatura en llengua *demòtica*, popular, que s'estava produint a Grècia. Fins i tot anà més lluny en les seves apreciacions, augurant el triomf dels *katharevousians*, que en realitat mai no es produí. Pel que fa a la llengua catalana, Rubió tampoc no fou un entusiasta de les reformes del grup de *L'Avenç* ni de Fabra, que al capdavall acabaren imposant els seus criteris, de manera que la seva ideologia es

demostrà fallida tant pel que fa al grec modern com al català. Un altre element que influí en la tria d'autors i obres de Rubió fou el seu pensament cristià, que el portà a criticar i a rebutjar —ell mateix ho diu en el pròleg del *Lukís Laras*— una de les novel·les gregues que causaven furor a Europa pel seu contingut crític i antireligiós, *La papessa Joana*, d'Emmanuïl Roidis.

La traducció del *Lukís Laras* aparegué en divuit lliuraments (entre el 15 de novembre de 1881 i el 15 d'agost de 1882) a *Lo Gay Saber*, la revista literària quinzenal dirigida per Francesc Pelai Briz des del seus inicis, el 1868. *Lo Gay Saber*, que funcionà com a òrgan oficiós dels jocs florals, defensava la unitat de la llengua —només cal recordar que el subtítol de la revista era «*periódich quinzenal fet per escriptors catalans, mallorquins y valencians*» i hi col·laboraren, entre d'altres, Frederic Mistral i el seu cercle provençal, Rubió i Ors, Pitarra, Marià Aguiló, Jacint Verdager, Víctor Balaguer o Joan Maragall.

El primer lliurament contenia, a manera de pròleg, unes *Breus observacions sobre la moderna novel·la grega*, també obra de Rubió. La traducció pròpiament dita no començà fins al segon lliurament, l'1 de desembre de 1881. A més, el text anava acompanyat de notes del traductor. Coincidint amb l'edició del *Lukís Laras*, s'inicià també la publicació setmanal d'una nova traducció de *Mireia*, el poema provençal de Frederic Mistral, que es completà dos números després de l'acabament de la novel·la grega.

Després d'aquesta primera traducció, entre els anys 1884 i 1887 es van publicar en diversos diaris i revistes catalanes (*La Renaixença*, *La Il·lustració Catalana* i *La Veu de Catalunya*) poesies del poeta grec Aristotelis Valaoritis, poeta romàntic fascinat pels episodis èpics de la revolta contra l'opressor turc i per l'exaltació de la mort heroica, elements centrals de les seves composicions poètiques. La traducció d'aquests poemes va ser obra del reusenc Francesc Bartrina i d'Aixemús, amb excepció del que porta per títol «La jove esclava», aparegut a *La Veu de Catalunya*, l'any 1897, traduït per Joaquim Cabot i Rovira. Francesc Bartrina (Reus, 1846-Barcelona, 1917) forma part de la generació de poetes de la segona meitat del segle XIX educats en l'esperit i les aspiracions de la Renaixença. Poeta d'una certa volada, sembla que es dedicà a la traducció de manera esporàdica. Pot semblar estrany que Bartrina s'interessés per l'obra poètica d'un autor com Valaoritis, pràcticament desconegut fora dels cercles filhel·lènics francesos. L'atracció de Valaoritis per la gesta èpica i heroica, el to religiós i l'admiració per les tradicions populars més genuïnes, devien causar una sincera admiració en Bartrina, que es decidí a publicar alguns d'aquells poemes al català. No els traduí directament del grec modern, llengua que desconeixia, sinó a partir d'una traducció francesa (amb tota probabilitat la del Marqués Queux de Saint-Hilaire), tal com ho declara el mateix Bartrina, d'una manera una mica vaga i descurada, en una nota al poema «L'aparegut»: «vaig llegir una traducció francesa d'aquesta poesia de Valaoritis ja fa temps, y com tinch molt poca memoria no la recordo ben-be. Dech observarho per si aquesta traducció peques de poch fidel». L'any 1886 va reeditar a *La Il·lustració Catalana* dos dels poemes de Valaoritis —«Kasantonís» i «La fugida»— que havien aparegut entre els anys 1884 i 1885 a *La Renaixença*. En aquestes reedicions Bartrina canvià substancialment les seves

traduccions, tant pel que fa a l'ortografia com a l'estil, afegint i retallant parts del text original.

Onze anys més tard, i per raons ben diferents, es publicà el poema de Valaroitis «La jove esclava» en versió de Joaquim Cabot i Rovira. Aparegué a *La Veu de Catalunya* l'any 1897 juntament amb les quatre primeres estrofes de l'*Himne a la llibertat*, de Dionisios Solomós, girades per Rubió i Lluch, i amb d'altres poemes i articles d'opinió. Tot formava part d'un número que *La Veu de Catalunya* dedicà gairebé monogràficament a la situació política de l'illa de Creta, en què es donava suport al govern grec per a la intervenció militar en favor dels grecs cretencs, revoltats contra el domini otomà. L'aparició d'aquest número —on hi havia també el famós manifest de suport adreçat al rei Iorgos I de Grècia, redactat per Rubió i Lluch sota la inspiració de Prat de la Riba i signat per una cinquantena d'institucions civils i culturals del país— respon a una estratègia reivindicativa del catalanisme polític per a reclamar, d'una banda, més autonomia per a Catalunya i, de l'altra, per a criticar indirectament la política colonial espanyola, que havia portat a la Guerra de Cuba i de les Filipines.³

Si Antoni Rubió i Lluch pertanyia al grup d'intel·lectuals de vessant acadèmic i universitari, com Rubió i Ors, Milà i Fontanals o Duran i Bas, que tingueren un paper cultural i polític rellevant dins de la Renaixença, Joaquim Cabot i Rovira (Barcelona, 1861-1951) és un clar exponent de la burgesia catalana que va contribuir al desenvolupament social, polític i cultural del nostre país. Aquesta burgesia, formada, d'una banda, per *indians* enriquits a les colònies d'Amèrica i, de l'altra, per les forces industrials i menestrals que componien el teixit social de la burgesia ja existent, va sostenir econòmicament l'esperit de la Renaixença amb el mecenatge cultural i la participació directa en mitjans de comunicació i institucions civils i polítiques. Orfebre de professió, Joaquim Cabot i Rovira compaginà la tasca de financer amb la d'escriptor i polític. La sòlida posició de què gaudí li permeté participar en la vida pública catalana i ocupar la presidència de les principals associacions econòmiques i culturals de Barcelona: Fira de Mostres, Cambra Oficial de Comerç i Navegació, Centre Excursionista de Catalunya i, sobretot, de l'Orfeó Català,⁴ durant la presidència del qual fou construït el Palau de la Música Catalana, el 1908. Com a polític, formà part del grup de Prat de la Riba, Jaume Carner o el jove Cambó, que s'havien separat progressivament de la Unió Catalanista —abstencionista, idealista i contrària a participar en el joc polític de l'Estat espanyol— dels Guimerà, Aldavert, etc. No tenim gaire informació de la seva faceta com a traductor, que conreà, pel que sembla, de manera esporàdica. Pel que fa a la traducció del poema de Valaroitis, se serví, amb tota probabilitat, de l'edició francesa del marquès Queux de Saint-Hilaire, igual que ho havia fet Francesc Bartrina. La traducció anava precedida d'una ressenya sobre els poetes nacionals grecs, segurament inspirada per Antoni Rubió i Lluch, gran coneixedor de la literatura neogrega del moment.

3. Per a aquesta qüestió vegeu: LLORENS VILA, Jordi. *Catalanisme i moviments nacionalistes contemporanis (1885-1901). Missatges a Irlanda, Creta i Finlàndia*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1988, p. 56-62.

4. AUTORS DIVERSOS. *Homenatge a Joaquim Cabot i Rovira*. Barcelona: Orfeó Català, 1930.

L'última traducció d'aquest període, apareguda el 7 d'octubre de 1897 a *La Veu de Catalunya*, fou la traducció de Joan Vidal i Jumbert de «La Reyna de les Gorgones» de Mariana Kambouroglou, quan els ressons de la causa en favor de l'autonomia de l'illa de Creta s'havien anat apaivagant a la premsa catalana. Joan Vidal i Jumbert (Granollers 1860-Barcelona 1928) fou un autor teatral de relatiu èxit, estrenà i publicà peces de caire popular en la línia de Pitarrà i del sainet. Malauradament, no sabem gaire de la seva tasca com a torsimany. Pel que fa a la traducció del conte de Mariana Kambouroglou, se serví, molt probablement, d'alguna edició francesa, que, malauradament, no hem pogut localitzar. Segurament s'interessà pels contes d'aquesta escriptora pel caràcter folklorista, molt en consonància amb el seu estil teatral de marcat accent popular.

2.2. El període de 1897 a 1956

Com hem esmentat al començament, després de 1897 s'obre un llarg període de seixanta-dos anys sense que es publiqui cap altra traducció. Les causes que explicarien aquest buit no són clares i es fa difícil trobar elements objectius que permetin arribar a conclusions definitives. Malgrat tot, plantejarem algunes hipòtesis. Com ja s'ha dit, la literatura neogrega arriba a Catalunya gràcies a l'esforç i a l'interès intel·lectual d'Antoni Rubió i Lluch. Tanmateix, a partir de 1897 Rubió ja no va tornar a interessar-se per la traducció d'obres de la literatura neogrega i es concentrà en els estudis historiogràfics sobre la presència catalana a la Mediterrània oriental i en la carrera acadèmica com a professor de la Universitat de Barcelona. S'ha dit també que la Guerra Civil estroncà la continuïtat del camí iniciat per ell. Això és cert només en part. De fet, quan esclatà havien passat trenta-vuit anys sense que es publicués cap altra traducció de literatura neogrega i, a més, s'ha de tenir en compte que Rubió morí el 1937, tot just un any després d'iniciat el conflicte. Més tard, és cert, la situació de la llengua i de la cultura catalanes visqué sotmesa a les imposicions i prohibicions del franquisme i, per tant, la possible difusió de la literatura neogrega va patir les limitacions forçades per la persecució d'una llengua i d'una cultura.

Un dels possibles continuadors, Lluís Nicolau d'Olwer, seguí els passos de Rubió només pel que fa a la recerca històrica dels catalans a Grècia, però no es dedicà mai a la traducció d'autors neogrecs. Ultra això, entre 1918 i 1939 participà intensament en la política catalana i serví el govern de la Generalitat en diferents càrrecs que el portaren a l'exili, on continuà la tasca de difusor de la nostra cultura. Posteriorment, ja des de Mèxic, reprengué els estudis sobre la presència medieval catalana a Orient i publicà *La duquessa d'Atenes* (1958). Pel que fa a Carles Riba, l'hellenista emergent de la segona dècada del segle XX, els anys que van de 1919 fins al seu retorn de l'exili, el 1943, coincideixen amb un dels períodes de més intensa dedicació, com a traductor, a la literatura de la Grècia clàssica, amb les versions d'Homer i el tràgics i la participació en la Fundació Bernat Metge. A més, Riba va versionar entre 1915 i 1945 autors com Gògol, Hölderlin o Poe, i només s'interessà per la literatura neogrega molt posteriorment, per la figura de Kavafis i per motius molt personals.

Si deixem de banda la manca d'una escola de neohel·lenistes que continués la tasca de Rubió, haurem de cercar les raons d'aquest l'oblit en el context històric i cultural d'aquells anys. El romanticisme europeu i, a casa nostra, la Renaixença, es van interessar puntualment per la Grècia sorgida de la independència més per raons polítiques que no pas estètiques. La segona meitat del segle XIX està marcada a Europa pel naixement dels sentiments nacionals. Alemanya i Itàlia es reunifiquen durant aquell període i Catalunya viu el renaixement cultural i polític com a poble. Des d'aquesta perspectiva, la Grècia moderna interessa a Catalunya perquè s'identifica amb les expectatives i els anhels d'independència i d'identitat lingüística propis. Amb el canvi de segle, la situació canvia radicalment a Europa. Se succeeixen moviments socials, polítics i culturals que revolucionen el món. Literàriament parlant, es produeix la popularització de la novel·la entre el gran públic. Neixen col·leccions de butxaca arreu d'Europa que divulguen aquest gènere i que, al mateix temps, revifem l'interès per la traducció d'obres d'altres literatures. A casa nostra, entre 1903 i l'inici de la guerra civil, successives col·leccions de butxaca com la «Biblioteca Popular de l'Avenç» —152 títols de 1903 a 1916—, «La Biblioteca Literària» de l'Editorial Catalana (1917-1924) o «A Tot Vent» d'Edicions Proa —noranta-dos títols entre 1928 i 1938—, donen a conèixer novel·les clàssiques i contemporànies d'autors francesos, angloamericans, russos, italians, xinesos... però no grecs, simplement perquè Grècia viu un procés de recuperació cultural i espiritual de les seves arrels, que, en certa forma, l'aïlla d'Europa. La poesia domina el panorama literari i, de fet, no ho deixarà de fer fins després de la Segona Guerra Mundial. La novel·la, que havia tingut moments de gran popularitat amb la generació de 1880 —Vikelas, Vizīnos, Roīdis, Drosinis...—, no trobà continuïtat al tombant de segle i no tingué cap prosista destacat entre 1905 i 1945, amb excepció de Kazantzakis, que pertany per edat a aquesta època però que es dedicà a aquest gènere tardanament, a mitjan dècada dels quaranta. Aquesta manca de prosistes influí en l'oblit de les lletres gregues a tota Europa.

2.3. Traduccions del 1959 al 1990

A partir de 1959, data de la publicació d'*El Crist de nou crucificat* de Nikos Kazantzakis, la literatura neogrega torna a casa nostra, tot i que amb un cert retard i de manera fragmentària. Les causes d'aquest retard són, d'una banda, la situació política i cultural de Catalunya durant la dictadura franquista i, de l'altra, la lenta incorporació de la mateixa literatura neogrega a Europa, iniciada a partir dels cinquanta. Fragmentàriament, perquè l'interès per les lletres neogregues durant més de dues dècades se centrà quasi exclusivament en dos autors, Kavafis i Kazantzakis. Tot just a partir de 1974 s'incorporen autors que han aconseguit un cert renom internacional, com ara els poetes Ritsos, Elitis i Seferis.

Després d'anys de prohibició i persecució, la llengua catalana comença una tímida recuperació pel que fa a la producció literària. La literatura en català i les traduccions reprenen l'activitat al final dels cinquanta, tot i que d'una manera anòmala i plena de dificultats. L'esforç de Joan Sales i del grup d'intel·lectuals d'«El Club dels Novel·listes» comença a donar fruits durant la dècada dels seixanta tant

en el camp de la creació literària com en el de la traducció. Fou ell qui reprengué la traducció neogrega amb la versió esmentada d'*El Crist de nou crucificat*, que es publicà l'octubre de 1959. Des de llavors, fins al 1980, la novel·la fou reeditada nou vegades (1959, 1960, 1963, 1965, 1966, 1967, 1972, 1976, 1980), gairebé una edició cada dos anys, fet que demostra el gran èxit d'acollida que va tenir entre els lectors. La primera edició s'obria amb un breu «Advertiment del traductor». En les reedicions posteriors, Sales afegí nous «advertiments», fins a l'últim i definitiu de la sisena edició, l'any 1967.

No és casualitat que un cristià convers com Sales, per a qui «tot està amarat de Déu, fins la revolució»,⁵ sentís fascinació per aquesta obra també d'un cristià «tardà», com la va sentir per *Els germans Karamàzov* de Dostoievski, «l'obra màxima de la novel·la cristiana universal». ⁶ En certa forma, Sales inventa un Kazantzakis a la mesura del seu cristianisme de base, com quan l'anomena «convertit tardà, treballador de l'hora onzena».⁷

La primera edició (1959), com ja hem esmentat, anà acompanyada d'un breu «Advertiment del traductor». Entre altres consideracions, Sales informa el lector del seu desconeixement del grec modern i que s'ha servit de traduccions interposades per a la seva versió. Això no resulta gens estrany en el cas de Sales, dels criteris de la col·lecció i d'altres traductors del Club. Només cal recordar que era pràctica habitual a la col·lecció i que quatre de les dotze traduccions aparegudes van ser traduccions indirectes, és a dir, a través d'una o de diverses llengües interposades, i mai a partir de la llengua original. Malgrat això, Joan Sales va rescriure Kazantzakis amb un mestratge i una passió que van superar la barrera del desconeixement de la llengua.

L'any 1965 es publicà una altra obra de l'escriptor cretenc, l'*Alexis Zorbàs*. La traducció fou obra de Jaume Berenguer Amenós (Belltall 1915- Barcelona 1974) un dels grans hel·lenistes catalans del nostre segle. Sense ésser tan conegut com Rubió i Lluch, Riba —de qui fou deixeble—, Valentí Fiol o Josep Alsina, la seva tasca en el camp de la didàctica de la filologia grega clàssica i el treball d'anys com a traductor i membre del consell directiu de la Fundació Bernat Metge li atorguen un lloc d'honor entre els hel·lenistes del nostre país. Berenguer Amenós s'atansa a la literatura neogrega d'una manera anecdòtica i puntual. De fet, els seus interessos estaven centrats en la traducció dels clàssics i, tanmateix, la traducció de l'*Alexis Zorbàs* és una de les més reeixides en llengua catalana de tots els temps. Malgrat no ser un gran coneixedor de la llengua neogrega, aplicà tota la seva sapiència com a traductor de grec antic per plasmar la força de la prosa de Kazantzakis i la riquesa del seu vocabulari.

L'any 1962, tres anys després de la seva mort, es publiquen les versions que Carles Riba féu de Kavafis. Aquestes traduccions s'emmarquen dins la febre kava-

5. SALES, Joan. *Cartes a Màrius Torres*. Barcelona: Club Editor, 1976, p. 104.

6. EL CLUB DELS NOVEL·LISTES. «Nota dels editors catalans». A: DOSTOIEVSKI, Fiodor. *Els germans Karamàzov*. Barcelona: Club Editor, 1961, p. 7 i 8.

7. SALES, Joan. «Advertiment del traductor» (a la tercera edició) A: KAZANTZAKI, N. *El Crist de nou crucificat*. 9a ed. Barcelona: Club Editor, 1980, p. 12.

fiana que recorre Europa al final dels quaranta i a l'inici dels cinquanta. Els seus poemes es tradueixen arreu. Kavafis representava la intemporalitat, la continuació de l'herència clàssica. A Catalunya arriba a través de les versions franceses de Marguerite Yourcenar i Konstantin Dimaras a principi dels cinquanta, però no es publicarà fins al 1962, quan apareixen les traduccions pòstumes de Riba. En realitat, Riba no sentia una admiració especial per la Grècia moderna ni per la seva literatura. La seva Grècia s'havia aturat molts segles enrere, a les pedres de Súnion, i no veïe en Kavafis, a qui descobrí gràcies a la seva amiga Júlia Iatridis, un grec de la seva època sinó la perpetuació de la Grècia eterna i immortal. La traducció de Riba, que s'avançà uns quants anys a les primeres versions espanyoles, no recollia tots el poemes de l'obra canònica de l'alexandrí. Per això de 1962 a 1978 assistim a una cursa per completar l'obra de Kavafis en català. Dos filòlegs, Joan Ferraté i Eudald Solà, maldaren per completar les poesies de Kavafis no traduïdes per Riba. L'any 1973 l'editorial Ariel publicà un volum monogràfic a la memòria de Carles Riba. Entre altres articles i estudis sobre el mestre, hi havia les versions de trenta poemes de Kavafis a cura d'Eudald Solà, cap d'ells inclosos en l'edició de Riba de 1962. A l'edició no hi havia pròleg i les versions anaven acompanyades de breus notes d'aclariment. Dos anys més tard, el 1975, es publiquen amb molt poc marge de temps els *Poemes de Kavafis* d'Eudald Solà, a Curial, i els *Vuitanta-vuit poemes de C.P. Kavafis* de Joan Ferraté, a Edicions 62. L'edició de Solà inclouia seixanta-sis dels vuitanta-vuit poemes que Riba no havia traduït. Els vint-i-dos restants se'ls reservà el traductor per a la tesi doctoral que enllestia sobre el poeta alexandrí. L'edició anava acompanyada d'un pròleg del traductor en què expressava el caràcter de continuació del camí iniciat per Riba. Posteriorment, l'any 1977, Curial reuní en dos volums les versions de Riba i Solà, amb un extens estudi d'aquest últim. En aquest sentit, Eudald Solà (Ripoll, 1946-Barcelona, 2001) representa sens dubte el traductor que ha conegut més profundament la llengua, la literatura i la cultura neogrega. Solà deixà de banda, conscientment, la seva formació clàssica per aprofundir en el coneixement de la cultura de la Grècia actual. El seu domini lingüístic i literari ha estat lloat per molts erudits de parla grega i la seva reputació com a divulgador ha estat inqüestionable. Malauradament, un excés de zel en les seves versions i les excessives obligacions acadèmiques i protocol·làries —fou cònsol honorari de Xipre— que tingué al llarg de la seva vida li impediren de traduir més. Quedarà sempre unit a la traducció catalana de Kavafis. A més, des de les aules universitàries inicià un bon nombre de deixebles en el coneixement d'aquesta cultura.

Un cas completament diferent fou el Joan Ferraté, que versionà Kavafis amb criteris propis, allunyant-se de Riba. La seva fou una tasca de traducció lenta, que venia de lluny, dels anys cinquanta, quan va conèixer les versions de Yourcenar i Dimaras gràcies al seu germà Gabriel, i que anà cristal·litzant a poc a poc, fins a completar tota l'obra canònica del poeta grec. Així publicà successivament «Quatre poemes» (1972), *Vuitanta-vuit poemes* (1975), *Tretze de l'arxiu de Kavafis i altres coses* (1976), fins a aplegar tota la seva obra amb *Les poesies de K.P. Kavafis* (1978). La seva tasca traductològica, basada en l'«apropiació» poètica, en la línia de la de Marià Manent o de Segimon Serrallonga, ens ha deixat unes magnífiques

traduccions no prou conegudes, i malauradament poc reeditades. Sembla clar que entre Solà i Ferraté s'establí una mena de competició tàcita per veure qui acabava abans el llegat incomplet de Riba pel que feia a les traduccions de Kavafis. Segurament Ferraté no anava errat quan deia, en el pròleg de l'edició completa dels poemes de 1978, que les traduccions de Riba de 1962, més enllà de l'interès suscitat en el moment d'aquella edició pòstuma, posteriorment havien caigut en l'oblit. Per aquesta raó decidí acarar-se també als poemes traduïts pel mestre i no tan sols completar-los. El temps, però, no li donà la raó i, malgrat ser el primer a traduir tota l'obra de Kavafis, avui dia les seves traduccions han quedat sepultades sota les vuit reedicions de les versions de Riba i Solà aparegudes conjuntament el 1977 a l'editorial Curial.

A partir dels setanta la literatura neogrega arriba a Europa portada per nous autors, bàsicament pels poetes de la generació de 1930, la dels surrealistes. En el cas d'alguns d'aquest autors, com ara Seferis i Elitis, la concessió dels respectius premis Nobel —el 1963 i el 1979, respectivament— n'afavoreix la difusió. A Catalunya, l'aparició de neohel·lenistes com Eudald Solà o Carles Miralles permeten incorporar-los, però sempre d'una manera molt fragmentària. Fins al 1980, en què apareix *Mithistorima*, no disposem de cap obra completa de Seferis, i l'obra emblemàtica d'Elitis *To Áxion estí*, no es publica fins al 1992, en traducció del castellanenc Rubén Montañés. Al mateix temps, la literatura grega viu un nou gir estètic que afecta no solament les temàtiques, sinó també els gèneres. La novel·la guanya terreny a la poesia i comença a emergir una nova generació literària, la dels cinquanta, fonamental per a entendre la prosa hel·lènica actual. Aquesta generació s'ha perdut pel que fa a la traducció al català. No tenim cap versió de cap d'aquests novel·listes, amb excepció de *Les fotografies* de Vassilis Vassilikós, traduïda per Joan Oliver, el 1978, a partir d'una versió francesa supervisada pel mateix autor grec.

2.4. Traduccions del 1990 al 2003

Els darrers tretze anys hem assistit a una revifalla de traduccions acompanyada d'una relativa actualització de la literatura neogrega a casa nostra. En deu anys s'han traduït vint-i-sis obres corresponents a vint-i-dos autors, quinze dels quals per primera vegada. Citar-les totes seria massa llarg, per això remetem el lector a la bibliografia d'obres editades que acompanya aquest treball. Esmentarem, si més no, els aspectes que han afavorit l'edició més o menys normalitzada d'aquestes obres. Hi ha dos factors determinants que expliquen aquesta represa. D'una banda, els estudis neogrecs als Països Catalans han avançat força els últims vint anys. Personalitats ja citades com Carles Miralles i, sobretot, Eudald Solà, professor de grec modern a la Universitat de Barcelona, han tingut en els deixebles la continuïtat que no van tenir els estudis neogrecs en temps de Rubió i Lluch i han conferit a aquesta disciplina la categoria d'estudi independent, deslligada de la filiació secular a la filologia clàssica. El departament de grec modern de l'Escola Oficial d'Idiomes de Barcelona també ha tingut molt a veure amb aquest rebrot de l'interès per la llengua i la cultura d'aquest país. Traductors com Montserrat

Franquesa, Joaquim Gestí, Antoni Góngora o Cèsar Montoliu, per citar-ne uns quants, s'han format o han estat vinculats a aquest departament. Al País Valencià hi ha dos neohel·lenistes dignes d'esment que han traduït obres cabdals de la poesia i la prosa neohel·lèniques; es tracta de Rubén Montañés i de Jesús Cabezas, que han versionat obres d'Elitis, Ritsos, Seferis, Kariotakis i Takhtsis. De Mallorca cal destacar la feina feta per Antoni Avellà i Bartomeu Garcès, tots dos metges de professió i enamorats de Grècia i de la seva llengua, que entre 1996 i 1998 van publicar per primera vegada en català tota l'obra de Kavafis, tant la canònica com la de l'Arxiu.

Pel que fa a les condicions socials i ideològiques que limiten la difusió d'una literatura estrangera minoritària, els darrers deu anys les polítiques culturals i lingüístiques tant de la Generalitat de Catalunya com del Ministeri de Cultura Grec han afavorit la difusió d'obres gregues a casa nostra. Aquestes polítiques tenen com a objectiu donar a conèixer i revitalitzar les llengües respectives mitjançant incentius econòmics, tant per a la traducció com per a l'edició. Cal afegir també que les convocatòries d'aquests organismes estatals estableixen com a obligatòria la contemporaneïtat de les obres presentades. Grècia potencia així la difusió de la seva literatura a d'altres països. Des de fa més de deu anys, gairebé totes les obres gregues publicades a Europa han estat traduïdes gràcies a aquests ajuts.

En el cas de Catalunya, on també s'han editat obres gràcies a la col·laboració del govern grec, s'han d'afegir els ajuts del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. A través de la Institució de les Lletres Catalanes s'ha reprès la política d'atorgar a la traducció un paper important en la normalització literària del país, potenciant el coneixement d'obres d'autors catalans fora de casa nostra i, alhora, de la literatura d'altres cultures, sovint les menys conegudes. Els ajuts econòmics s'adrecen directament als traductors i volen fer de pont entre aquests i el món editorial per tal de facilitar la publicació d'obres literàries que queden al marge dels circuits habituals, molt marcats per criteris d'oportunitat, moda o rendibilitat, que difícilment aconseguirien veure la llum mitjançant la iniciativa privada. En els darrers deu anys, d'un total de cent nou ajuts sis corresponen a obres neogregues, de les quals cinc ja han estat publicades. Aquesta doble via de recursos econòmics ha suposat una revifalla de les traduccions neogregues a Catalunya. Això encara es fa més evident si comparem el nombre de títols publicats al Principat amb els del País Valencià, on, per raons també d'ideologia imperant, no existeix una política d'incentiu a la traducció al català. En el cas de les Illes, hi ha uns ajuts de la Conselleria de Cultura i Patrimoni Històric del Consell Insular de Mallorca, però no específicament adreçats a la traducció. Això ha fet que la difusió de la literatura neogrega hagi quedat relegada a l'interès personal dels traductors o a la bona voluntat d'algun editor. Des de 1996 i 1998 no s'ha tornat a publicar cap obra grega ni a València ni a Mallorca, respectivament. A això cal afegir que en cap de les institucions acadèmiques —universitat i escoles oficials d'idiomes— d'aquestes comunitats no és possible cursar l'assignatura de grec modern. Aquesta manca de formació i d'incentius fa que no apareguin nous traductors que aportin propostes, com ha passat a Catalunya.

3. Conclusions

L'anàlisi de les dades que ens forneixen les obres i els autors traduïts, els torsimanys que les han fet possibles i l'època en què s'han publicat permeten fer un esbós bastant definit de com s'ha produït la recepció de la literatura neogrega al llarg de més de cent anys. En primer lloc cal destacar que aquestes traduccions s'han anat incorporant al llarg d'un període molt dilatat i d'una manera desigual, fragmentària i incompleta. Desigual perquè no hi ha hagut ni equilibri, pel que fa al nombre de traduccions, ni continuïtat cronològica en la seva incorporació, tenint en compte que van passar seixanta-dos anys sense que es traduís cap obra nova; fragmentària perquè en els cas de la poesia es tracta sovint de poemes solts o de seleccions d'algunes obres. Des de 1881, data de la versió del *Lukís Laras* de Dimitrios Vikelas, fins als nostres dies, s'han girat al voltant d'unes cinquanta obres gregues que corresponen a una trentena d'autors. D'aquestes obres, cinc —corresponents a quatre autors— són del període que va de 1881 a 1897, vint —corresponents a onze autors— al de 1959 a 1990, i vint-i-sis —corresponent a vint-i-dos autors, quinze dels quals traduïts per primer cop— als darrers anys, de 1990 a 2003. Incorporació incompleta, també, perquè els autors traduïts, sobretot fins al 1990, tot i ser els més importants de la literatura neogrega, representen només una part relativament petita d'aquesta. A més, moltes de les obres més significatives d'aquests autors no han estat objecte de traducció, de manera que el coneixement que en tenim esdevé força fragmentari.

D'altra banda, la investigació sobre els traductors que han donat a conèixer a casa nostra aquesta literatura ens permet establir-ne els perfils, la formació, els interessos i els motius que els van portar a versionar uns autors i unes obres concretes. Ja hem esmentat que la traducció d'una literatura completament desconeguda per a la cultura receptora acostuma a tenir dos factors que en determinen la difusió. D'una banda, l'interès i les motivacions personals dels traductors que les fan possibles; de l'altra, la ideologia cultural que en permet la recepció d'una manera o d'un altra i en determina la funció dins del sistema literari meta. La manera com aquestes traduccions influiran en el sistema d'arribada variarà en funció de la seva salut literària i lingüística. I, tanmateix, la tria no és gairebé mai casual, sinó inserida en circumstàncies col·lectives que van més enllà de la individualitat del traductor. Cal dir que aquests dos aspectes, lligats als conceptes teòrics de reescriptura i manipulació literària, han marcat decisivament, des dels inicis, la difusió del cànon literari neogrec tant a casa nostra com a la resta d'Europa. Una ullada a les versions franceses, alemanyes, italianes, angleses o espanyoles, i als traductors que les han fet possibles, sembla portar-nos a conclusions similars.

Finalment, esmentarem que una particularitat de la traducció d'aquestes obres és la manca de llengua interposada entre el text original i el text meta, gairebé en tots els casos, si tenim en compte que es tracta d'una llengua que podríem qualificar d'exòtica i minoritària. A més, pot semblar un fet excepcional, si el comparem amb les primeres traduccions indirectes a casa nostra d'obres russes, xineses o japoneses. Això ha estat possible mitjançant l'estreta relació establerta des dels inicis entre la tradició clàssica i els estudis neogrecs. En més d'un noranta per cent

dels casos, els traductors que fins ara s'han acarat a la traducció neogrega s'han format en la filologia clàssica.

Bibliografia

1881

VIKELAS, Dimitrios. «Louki Laras». Introducció, traducció i notes d'Antoni Rubió i Lluch. *Lo Gay Saber*, III-IV; (1881-1882) (18 lliuraments quinzenals, del 15 de novembre de 1881 al 15 d'agost de 1882).

1884

VALAORITIS, Aristotelis. «Katsantonis». Traducció de Francesc Bartrina i d'Aixemús. *La Renaixença*, XIV (1884): 126-127. [Reeditat a *La Il·lustració Catalana*, VII (1886): 150-151.]

— «Alegoria». Traducció de Francesc Bartrina i d'Aixemús. *La Renaixença*. XIV (1884): 197-199.

1885

VALAORITIS, Aristotelis. «La fugida». Traducció de Francesc Bartrina i d'Aixemús. *La Renaixença*, XV (1885): 302-304. [Reeditat a *La Il·lustració Catalana*, VII. (1886): 371.]

1886

VALAORITIS, Aristotelis. «L'arbre caygut». Traducció de Francesc Bartrina i d'Aixemús. *La Renaixença*, XVI (1886): 28-32.

— «L'aparegut». Traducció de Francesc Bartrina i d'Aixemús. *La Il·lustració Catalana*, VII (1886): 99-102.

— «Astrapóyanos». Traducció de Francesc Bartrina i d'Aixemús. *La Il·lustració Catalana*, VII (1886): 150-151.

— «La fugida». Traducció de Francesc Bartrina i d'Aixemús. *La Il·lustració Catalana*, VII (1886): 371.

— «Katsantonis». Traducció de Francesc Bartrina i d'Aixemús. *La Il·lustració Catalana*, VII (1886): 150-151.

1897

SOLOMÓS, Dionisios. «Himne a la llibertat». Traducció de Antoni Rubió i Lluch. *La Veu de Catalunya* (14-3-1897): 90. [Les quatre primeres estrofes.]

VALAORITIS, Aristotelis. «La jove esclava». Traducció de Joaquim Cabot i Rovira. *La Veu de Catalunya* (14-3-1897): 90-92.

KAMBOUROGLOU, Mariana. «La Reyna de les Gorgones». Traducció de Joan Vidal i Jumbert. *La Veu de Catalunya* (7-11-1897): 370-372.

1959

KAZANTZAKIS, Nikos. *El Crist de nou crucificat*. Traducció de Joan Sales. Barcelona: Club Editor, 1959.

1962

KAVAFIS, Konstantinos. *Poemes de Kavafis*. Traducció de Carles Ribà. Il·lustracions de Josep Maria Subirachs. Nota preliminar de Joan Triadú. Barcelona: Teide, 1962.

1965

KAZANTZAKIS, Nikos. *Alexis Zorbàs*. Traducció, pròleg i notes de Jaume Berenguer Amenós. Barcelona: Vergara, 1965. [3a ed. Barcelona: Argos Vergara, 1972.]

1970

SEFERIS, Iorgos. «Record I». Traducció i nota de Carles Miralles. *Serra d'Or*, 132 (setembre 1970): 45.

1972

KAVAFIS, Konstantinos. «Quatre poemes de C.P. Cavafis». Nota i versions de Joan Ferraté. *Serra d'Or*, 156 (setembre 1972): 42.

1973

VASSILIKÓS, Vassilis. *Les fotografies*. Traducció de Joan Oliver. Barcelona: Aymà, 1973.
KAVAFIS, Konstantinos. «Una versió catalana de trenta poemes de K. Kavafis». Traducció d'Alexis Eudald Solà. A: *In memoriam Carles Riba* (1959-1969). Barcelona: Ariel 1973, p. 377-389.

1974

RITSOS, Iannis. «Grecitat». Traducció d'un poema a cura d'Alexis Eudald Solà. *Serra d'Or*, 178 (abril 1974): 34.

1975

KAVAFIS, Konstantinos. *Vuitanta-vuit poemes de Cavafis*. Traducció de Joan Ferraté. Barcelona: Edicions 62, 1975.
— *Poemes*: Edició bilingüe. Traducció i notes d'Alexis Eudald Solà. Barcelona: Curial, 1975.

1976

KAVAFIS, Konstantinos. *Tretze de l'arxiu de Kavafis i altres coses*. Traducció de Joan Ferraté. Barcelona: Edicions 62, 1976.

1977

KAVAFIS, Konstantinos. *Poemes*. Traduïts i anotats per C. Riba; pròleg d'Alexis Eudald Solà. Barcelona: Curial, 1977. [Reedició de les versions de Riba publicades a Barcelona: Teide, 1962.]
— *Poemes II*. Traducció d'Alexis Eudald Solà. Barcelona: Curial, 1977.
SEFERIS, Iorgos. «Sobre una irradiació hivernal». Traducció i nota d'un poema del llibre *Tres poemes secrets* d'Anna Murià. *Faig*, 7 (octubre 1977).

1978

CAVAFIS, C.P. *Les poesies de K.P. Kavafis*. Traducció dels 154 poemes de la edició alexandrina de Joan Ferraté. Barcelona: La Gaia Ciència, 1978. [Reeditat a Barcelona: Quaderns Crema, 1987.]

1979

ELITIS, Odísseus. «Edat del glauc record». Traducció d'Alexis Eudald Solà Farrés. *Avui* [Barcelona] (19-10-1979): 9.

1980

ELITIS, Odísseus. «Odísseus Elitis: presentació d'un poeta. Cinc poemes del llibre "Sol el primer"». Traducció d'Alexis Eudald Solà. *Zona Universitària*, 1 (desembre 1979-gener 1980): 53-55.
— «De l'Egeu i Hèlena». Traducció de dos poemes a càrrec d'Alexis Eudald Solà Farrés. *Avui* (30-10-1980): 30.
SEFERIS, Iorgos. *Mithistorima*. Traducció de Carles Miralles. Barcelona: Quaderns Crema, 1980.

1984

KAZANTZAKIS, Nikos. *Alexis Zorbàs*. Traducció de Jaume Berenguer Amenós. Barcelona: Laia, 1984. [Reedició de la traducció de Jaume Berenguer Amenós publicada a Barcelona: Vergara, 1962.]

1987

KAVAFIS, Konstantinos. *Les poesies de K.P. Kavafis*. Traducció dels 154 poemes de l'edició alexandrina de Joan Ferraté. Barcelona: Quaderns Crema, 1987. [Reedició de les versions de Ferraté publicades a Barcelona: La Gaia Ciència, 1978.]

ZEI, Alki. *Un diumenge d'abril*. Traducció d'Empar Espinilla. Il·lustracions de Sofia Zarambouka. Barcelona: Aliorna, 1987.

1988

ZEI, Alki. *El tigre de la vitrina*. Traducció d'Anna Maria Cassassas. Barcelona: Empúries, 1988.

KARAIOTAKIS, Kostas. «Poemes». Versió i nota introductòria de Jesús Cabezas Tanco. *Lagos de Lahos*, 2 (1988): 53-63. [Edició bilingüe.]

DIVERSOS AUTORS. *Set poetes neogrecs. Antologia*. Traducció de Carles Miralles i Montserrat Camps. Barcelona: Edicions 62, 1988. [Poemes d'A. Kalvos, A. Solomós, K. Palamàs, K. Kavafis, A. Sikelianós, I. Seferis i O. Elitis.]

1990

KAZANTZAKIS, Nikos. *Simposi*. Traducció, pròleg i notes d'Alexis Eudald Solà. Barcelona: La Llar del Llibre, 1990.

ZEI, Alki. *La guerra de Petros*. Traducció d'Anna Maria Casassas. Barcelona: Empúries, 1990.

1992

ELYTIS, Odisseus. *To «Axion Estí»*. Traducció, notícia preliminar i notes de Rubén Josep Montañés Gómez. València: Edicions Alfons el Magnànim, 1992.

RITSOS, Iannis. *Grecitat*. Versió i notes de Jesús Cabezas Tanco i Rubén Montañés Gómez. València: La forest d'Arana, 1992. [Edició bilingüe.]

TAKHTSÍS, Kostas. *Les tornes*. Traducció i notes de Rubén Montañés. València: Eliseu Climent, 1992.

GATSOS, Nikos. «Amorghòs». Traducció i notes de Joan Manuel Ballesta. *Els Marges*, 46 (1992): 65-72.

1993

SEFERIS, Iorgos. *Tres poemes secrets*. Versió, pròleg i notes de Jesús Cabezas Tanco i Rubén Montañés. València: Edicions de la Guerra, 1993.

1994

SEFERIS, Iorgos. «Apunts sobre un estiu». Versió de Joan Manuel Ballesta. *Els Marges*, 49 (març 1994), p. 49-61. [Els poemes traduïts són: «Unes paraules sobre l'estiu», «Epifania 1937», «Raven», «Epitafi» i alguns sense títol.]

ALEXAKIS, Vassilis. *Abans*. Traducció de l'original en francès d'Helena Cots. Barcelona: La Campana, 1994. [Es tracta de la traducció de l'original en francès d'ALEXAKIS, Vassilis. *Avant*. París: Editions du Seuil, 1989.]

1995

KAZANTZAKIS, Nikos. *Alexis Zorbàs*. Traducció de Jaume Berenguer Amenós. Barcelona: Edicions 62, 1995. [Reedició de la traducció del mateix autor publicada a Barcelona: Vergara, 1962.]

PATRIKIOS, Titos. «Poemes». Traduits per Alexis Eudald Solà. A: *XI Festival Internacional de Poesia*. Barcelona, 1995, p.109-117

SAKHTURIS, Miltos. «El soldat poeta». Nota biogràfica i versió de Jesús Cabezas Tanco. A: *Contra la guerra*. València: La Forest d'Arana, 1995

GATSOS, Nikos. *Amorghòs i altres poemes*. Traducció, introducció i notes de Joan Manuel Ballesta i pròleg de Ramon Panyella. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 1995.

1996

KAVAFIS, Konstantinos. *Poemes canònics*. Traduits del grec per Antoni Avellà i Bartomeu Garcès. Palma: Leonard Muntaner, 1996.

KARAIOTAKIS, Kostas. *El dolor de l'home i de les coses*. Traducció, pròleg i notes de Jesús Cabezas Tanco. València: Institució Alfons el Magnànim, 1996.

1998

KAVAFIS, Konstantinos. *Poemes ocults, renegats i incomplets*. Traducció del grec d'Antoni Avellà Mestre i de Bartomeu Garcès i Ferrà. Palma: Leonard Muntaner, 1998.

ROÏDIS, Emmanuil. *La papessa Joana*. Traducció d'Antoni Gòngora. Barcelona: La Magrana, 1998.

TAKHTSÍS, Kostas. *Terceres núpries*. Traducció de Cèsar Montoliu. Barcelona: Proa, 1998.

1999

PREVELAKIS, Pantelís. *Crònica d'una ciutat*. Traducció d'Eusebi Ayensa. Pròleg de Maria Àngels Anglada. Barcelona: Empúries, 1999.

ANÒNIM. *Balades gregues*. Traducció d'Eusebi Ayensa. Lleida: Pagès Editors, 1999.

2000

ZOGRAFOU, Lili. *L'amor va arribar un dia tard*. Traducció de Joaquim Gestí i Montserrat Franquesa. Lleida: Pagès Editors, 2000.

MIKHALIS, Pierís. «Poemes». Traducció d'Alexis Eudald Solà. *XVI Festival Internacional de Poesia*. Barcelona, 2000, p. 87-99.

DOXIADIS, Apostolos. *L'oncle Petros i la conjectura de Goldbach*. Traducció de l'anglès de Jordi Vidal. Barcelona: Edicions B, 2000.

2001

PSARAFI, Litsa. *El somriure d'Hècate*. Traducció de Joaquim Gestí i Montserrat Franquesa. Barcelona: Cruïlla, 2001.

ROÏDIS, Immanuil. *Un marit de Siros; contes*. Traducció d'Antoni Gòngora. Lleida: Pagès Editors, 2002.

2002

SOLOMOU, Vasa. *La carta*. Traducció de Montserrat Gallart. Lleida: Pagès Editors, 2002.

2003

GIANNAKOPOULOU, Dora. *L'emprova del vestit de núvia*. Traducció de Joaquim Gestí i Montserrat Franquesa. Barcelona: Edicions de 1984, 2003.

PIKI, Magda. *El bosc de les trenes tallades*. Traducció de Laura Lucas i Pere Casadesús. Barcelona: Barcanova, 2003.

RITSOS, Iannis. *De l'acrià al patriota: les divuit cançons de la pàtria amarga de Iannis Ritsos*. Estudi introductor, traducció i notes d'Eusebi Ayensa. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona; Madrid: CSIC, 2003.